

מהט"א. ... וראיתי בפ"ה שמתחיל כלשון הר"ב עד ומטמאו והדר כתב (כלשון הרמב"ם) ... וא"כ גם דברי הר"ב יכולין להתפרש דהחום מעלה הבל בנצוק. ומש"ה מטמא העליון. אבל בלאו הכי אין חום התחתון מטמא לעליון כשאין כאן נצוק.

כמו כן מצאנו דין חיבור נצוק לענין יין נסך

5. תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף עב עמוד א

אמר רב הונא: נצוק קלוח לניור הבא מלמעלה למטה חזקה כמחצית על גגין וקטפרס מים הבאין מלמעלה למטה דרך מדקין ומשקה טופח - חיבור לענין יין נסך. אמר ליה רב נחמן: לרב הונא: מנא לך הא? אילימא מדתנן: הנצוק והקטפרס ומשקה טופח - אינו חיבור לא לטומאה (לאסור במגע טמא) ולא לטהרה (לחבור מקואות), לטומאה ולטהרה הוא דלא הוי חיבור, הא לענין יין נסך הוי חיבור; אימא סיפא: האשבורן (מים שנקוו בבור) - חיבור לטומאה ולטהרה, לטומאה ולטהרה הוא דהוי חיבור, הא לענין יין נסך לא הוי חיבור! אלא מהא ליכא למשמע מינה. (ובשו"ע קב"א, פסק כרב הונא בהפסד מועט)

ניצוק בפסח ובאיסורים

לענין פסח מהרי"ל כותב שלא שייך נצוק כלל וכן בשאר איסורים

6. שו"ת מהרי"ל החדשות סימן נג

שאלו מהרז"ך שי' והחר"א דאיגרא שי', לדידן דס"ל נצוק חיבור ביין נסך בהפסד מועט היכי נדייני להאי דינא גבי חמץ בפסח. ואמר מהר"י וי"ל א"א שי' ודאי לענין שאר איסורים נצוק אינו חיבור וראייה מהא דתנן נצוק וקטפרס כו' אינו חיבור לא לטומאה כו' אלמא לא מקרי נגיעה. אק"ל אך קשה לי הא אמר רב הונא בפרק השוכר בע"ז נצוק הוי חיבור ליינ נסך ואנן דק"ל כרב הונא גבי הפסד מועט לענין יין נסך דהוי איסורו לדורות הראשונים במשהו במינו, א"כ ה"ה גבי חמץ בפסח לדידן במשהו יהא נמי נצוק חיבור, לכל הפחות בהפסד מועט. דו"ק.

... נראה דלא שייך ניצוק בשום איסור, אפי' למ"ד ניצוק חיבור, כ"א ביין נסך כדמשמע לשון רב הונא ליינ נסך חיבור הוי, ולא קאמר לאיסור כל שהוא. וכן איתא ביש מרדכי פ' כל הבשר דאין לשפוך בנר של חלב הדולק דצונן לתוך חם אסור ולר' שמעון חם לתוך חם כדאייתי, אבל משום ניצוק לא אסיר ליה ...

ולענין עיקר שאילתא דידך לא הבנתיך אם רצונך לומר קודם הפסד כדמשמע לשון רב הונא כללים שלנו מלאים שכו', אין כאן ספק דכבר נחת' כלומר חזי' כאילו נתערב השני תוך היין ונתבטל ושוב אין חוזר וניעור אפי' לר' אבי"ה דאין היתר בהיתר בטל, וכן סמ"ק דהחמיר להיות חוזר וניעור התם הוי תערובת חמץ תוך ההיתר, אבל ניצוק אפי' את"ל דיח ניצוק בחמץ מ"מ אינו מעורב למימרה חוזר וניעור.

ואי דעתך תוך הפסד מה זה שכתבת כל הכלים שלנו כו' אי דעתך שבלועי' מחמץ אפי' ביין נסך בה"ג שהכלי יבש אין שייך נצוק כיון שאין המשק' בעין אין צונן בצונן נאסר עד שישא בתוך הכלי כדי להחליף כדפי' הרא"ש.

וכן כתב בתרומת הדשן שאין בפסח דין נצוק. ומבטיר את החילוק בין חמץ ליינ נסך וטומאה

7. תרומת הדשן פסקים וכתבים סימן קג

מה שכתב המרדכי פ' גיד הנשה שאסור לשפוך שומן כשר לנר הדולק ויש בו שומן טריפה, אי איירי דווקא על ידי נצוק ומשום חיבור, או בכל ענין, וכמה שיעור הרחקה? ...

דין ניצוק בפסח ובאיסורים

מנהג המחמירים

יש הנהגים לחוש בלביעה מדין ניצוק בפסח וממילא מחייבים להכשיר מיחם מים שיעירו ממנו על חמץ

1. מכון צומת, הרב פרל: הכשר בר מים, מיחם, מכונת קפה

שימוש בבר מים או במיחם להכנת 'מנה חמה', עירוי על סובין וכד', מכליע במיחם/מיני-בר טעם חמץ. במקרה כזה יש להכשירו (משום שלכתחילה מחמירים בפסח מדין 'ניצוק-חיבור' - שעה"צ תמד"ד; פס"ת תמד"ד). את המיחם יש לנקות היטב, כולל את קרקעיתו כך שלא יהיה בה אבן, להימנע משימוש בחמץ 24 שעות, למלאותו מים, להרתיחו, לפתוח את הברז על מנת שיוזמו דרכו מים רותחים. להשלים את המים החסרים ולאפשר להם לגלוש בזירות על גדות המיחם. את המכסה יש להגעיל בנפרד.

הכשרת מיני-בר - יש לרוקן את מיכל המים החמים. לנקות ולהמתין 24 שעות ללא שימוש בחמץ. להרתיח בו מים [במיחם בו יש אפשרויות לחצי או למלא, יש להקפיד להרתיח את המיכל במצב 'מלא'], לאפשר יציאת מים רותחים דרך הברז. לרוקן את המיכל מהמים החמים, להזרים לתוכו מי ברז, שוב לרוקן. כעת המיני-בר כשר לפסח לכתחילה.

מקור דין ניצוק

מצאנו נצוק לענין טומאה וטהרה

2. משנה מסכת מכשירין פרק ה משנה י

המערה מחם לחם ומצונן לצונן ומחם לצונן טהור מצונן לחם טמא רש"א אף המערה מחם לחם וכחו של תחתון יפה משל עליון טמא:

ברע"ב משמע שאינו מדין נצוק אלא מדין הבל העולה

3. ר' עובדיה מברטנורא מסכת מכשירין פרק ה משנה י

המערה מחם לחם - הכי נמי איירי שמשקין שבכלי עליון שמערה ממנו טהורים, ושבכלי תחתון שמערה לתוכו הן טמאין:

מצונן לחם טמא - שתחתון (הטמא) החם מעלה הבל לעליון הצונן ומטמאו, שהענן העולה מן החם כמשקה הוא חשוב:

וכוחו של תחתון יפה - שחזמו גדול משל עליון. ואין הלכה כר' שמעון, שכוין שהעליון חם, אף על פי שהתחתון יותר חם ממנו, אין פעולתו של תחתון ניכרת בעליון ואינו מטמאו:

וכן משמע בפירוש הרמב"ם

פירוש המשנה לרמב"ם מכשירין פרק ה משנה י

וטעם אמרו מצונן לחם טמא לפי שעמוד המשקה הנקרא נצוק מתחמם מחמת שקצוהו בכלי החם, ויעלו האדים עם הנצוק מתוך הכלי החם שהוא טמא ויחמם את המשקה אשר בכלי העליון ולפיכך יהיה טמא מפני שהאד החם חבר ביניהם והוא עולה מן הטמא לטהור.

התו"ט מבין שלענין טומאה קשור בנצוק עצמו או שמסייע בעליית ההבל

4. תוספות יום טוב מסכת מכשירין פרק ה משנה י

מצונן לחם טמא - פ"ה הר"ב... וקצת קשה לי דא"כ בלא נצוק נמי כל שמעלה חום מתחתון לעליון יהא טמא. ואולי דא"כ בלא ניצוק. אבל הרמב"ם פ"ה לפי שעמוד המשקה אשר יקרא נצוק. יתחמם בהיות קצוהו בכלי החם הטמא ויחמם המשקה אשר בכלי העליון וכו' וכ"כ בחבורו פ"ז

הש"ך הסביר דברי הרמ"א משום ההבל שעולה

12. ש"ך יורה דעה סימן קה ס"ק יא

יא אסור לערות כו'. משום דההבל עולה מהגר למעלה כן מוכח הטעם מהרא"י שהביא המרדכי פכ"ה ע"ש:

חכמת אדם דייק שכל שהעליון חס מותר לערות על איסור ובכל אופן העליון לא נאסר

13. חכמת אדם שער איסור והיתר כלל נט סעיף ה

ה אסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו חלב או שומן אסור ודוקא כשהתחתון חס והעליון צונן דאז ההבל והזיעה עולה למעלה ומערבו אבל שניהם חמין אפילו התחתון יותר חס מותר ובדיעבד הכל מותר.

המנהג בפסח

שער הציון החמיר לאסור לערות לכתחילה אפילו לתוך כלי ריק ואפילו שמסתמא הוא צונן טאמנם לא כתב שבדיעבד שעירה צריך הכשר

14. שער הציון סימן תמד ס"ק ד

(ד) ואין לערות רותח לתוך כלי חמץ (ריק) מכלי פסח, אם לא שרופה שלא לשמש בקדרה זו שעירה מתוכה עד לאחר פסח, [פרי מגדים ודרך החיים]:

הט"ז תמה על הנשים שנמנעות מלהשתמש בכלי שעירו ממנו על אבן בבכשרה

15. ט"ז אורח חיים סימן תנב ס"ק יא

הנשים נוהגות שלא להשתמש בקדירה ששופכין רותחין על האבן שמכשירין בו כלים מטעם שהריח של חמץ נכנס בו, ואין בו ריח ולא טעם דאין בו איסור כלל בפסח:

החוק יעקב נתן טעם למנהג הנשים אך כתב שאינו אוסר

16. חק יעקב סימן תנא ס"ק נה

וכתב הט"ז סוף סימן תנ"ב וז"ל, הנשים נוהגות שלא להשתמש בפסח בקדרה ששפך בו רותחין על האבן שמכשירין בו, מהטעם שהריח של חמץ נכנס בו. ואין בו ריח ולא טעם, דאין בו איסור כלל בפסח, עד כאן לשונו. ועיין מה שכתבתי בספרי מנחת יעקב כלל כ"ג ס"ק י"ב נראה דיש ב' טעמים לאסור מדינא דש"ס לכתחלה, ומנהג של ישראל תורה היא. אך בדיעבד ודאי דאינו אסור:

במנחת יעקב כתב שדברי הראשונים בהיתר נצוק בפסח הוא בדעבד ובכל אופן הכל כדין המשנה שהתחתון חס

17. מנחת יעקב כלל כג סעיף יב

...ובאמת המעיין במרדכי בפכ"ה שהוציא דין זה מפ"ה דמכשירין משנה י' המערה מצונן לחם טמא ופי' שם הרמב"ם הטעם משום נצוק ע"כ צ"ל דהטעם של המרדכי הוא ג"כ משום נצוק ואף דקי"ל נצוק אינו חיבור כמ"ש מהרא"י [בתרומת הדשן פסקים סי' ק"ג] ומהרי"ל סי' ע"ב /ס"ח/ בתשובתו ומהרש"ל פנ"ה סי' ל"ז היינו דוקא שלא לאסור דיעבד אבל לכתחלה יש לחוש ולזהר וכמ"ש האו"ה כן לפי פ"ה הר"ש והרע"ב שם הטעם משום שמעלה הבל לעליון וכ"כ הש"ך בסי' ק"ה ס"ק י"א טעם דין זה אך שכתב וסיים שכן מוכח הטעם מהרא"י שהביא המרדכי בפכ"ה ובאמת לא מוכח מדי ואפשר שכתב כן לפי שנעלם ממנו פי' הרמב"ם בזה ולא ראה רק פי' הרע"ב שם, ועיין בתוספות י"ט שם:

ומצאנו בתשובת הגה"ה מהר"י מולי"ן ז"ל, שהשיב למהר"ר אליעזר בן מה"ר נתן ז"ל, שכתב שביש מרדכי נמצא פסק זה פ' כל הבשר. וכתב הגאון הנ"ל באותה תשובה דנראה לו שאין שייך נצוק בשאר איסורים אלא לגבי יין נסך, והאריך בראיות וטעמים.

גם נראה לומר דלא שייך נצוק אלא לגבי י"ב, ולענין טומאה וטהרה, ומשום דהני מילי תולין בנגיעה ולא בנתינת טעם. י"ב אסור במגע וטמא נמי במגע, וטהרה אשכחן נמי ע"י מגע כגון בהשקה וע"י עירוב מקוואות בקליפת השום, אבל שאר איסורין דלא תלו אלא בנתינת טעם אין נצוק אסור בהן.

וגדולה מזו אמרינן גבי כלי מתכת דחם מקצתו חס כולו, ואעפ"כ פסקו רבותינו דלא אמר מוליך בליעתו בכלול (כלומר שכן איסור שחובה בסיר רק חלקה שכתבשיל מפליט ולא כולה. שו"ע צד א), קבלה ממורי דודי הקדוש מהר"ר אהרן ז"ל, דהכי נהיגי. והשתא ק"ו אפי' כלי מתכות דחבור גמור הוא יותר מן הקילוח דמשקין, אפ"ה אינו מוליך בליעה מצד זה לצד זה, וכ"ש האי.

ופסק המרדכי דלעיל אינו לפני שהייתי יכול לדקדק בו מה טעמו, אבל אינו משום נצוק, כל כך כתב הגאון הנ"ל בתשובה גם כן.

הרש"ל מסביר שטעם האיסור לערות שמן מכלי כשר לנו איסור אינו מדין נצוק אלא מדין עליית ההבל ודוקא שהתחתון חס והעליון צונן

8. ים של שלמה מסכת חולין פרק ז סימן לו

ומצאנו בתשובה הג"ה מהר"י מול"ן ז"ל, שהשיב לראב"ן ז"ל, בקצת ספרי מרדכי נמצא פסק זה בפ' כ"ה, וכתב הגאון הנ"ל באותה [תשובה] דנראה לו שאין שייך נצוק בשאר איסורין, אלא גבי יין נסך, והאריך בראיות וטעמים כו',

...ובמרדכי שלפנינו (פ' כ"ה סימן תשט"ו) מ"כ וז"ל, מצאתי, דאסור לשפוך מכלי בשר שיש בו שומן כשר לתוך נר דולק, ובו חלב או שומן של גוים, דתניא פ"ה ממסכת מכשירין (מ"י) ... אלמא דכ"ע צונן לתוך חס טמא, וה"ה לאיסור ע"כ, וא"כ נתן טעם לדבר, דלאו מכח סתם נצוק חיבור בא לאסור, אלא מכח חס שגובר על העליון, והוי כמו חס לתוך חס, ואף שיש לפקפק בדבר, ואם ראה מהרא"י דברים אלו אפשר שהיו מספקין בעיניו. (והובאו דבריו הלכה ככה"ח י"ד צה נ לענין עירוי מכלי בשר מלוכלך לכלי חלב מלוכלך ושכן משמע בזבחי צדק ובכנה"ג)

וכן פסר באו"ה שהאיסור בעירוי הוא בשאר איסורים ומצונן לתוך איסור חס

9. ספר איסור והיתר הארוך שער כט סימן ו

וכ' במרדכי פ' כ"ה ואסור לשפוך מכלי שיש בו שומן כשר לתוך כד של שומן טריפה חס שדולק ונימוח מטעם דתתאי גבר ומחברו בניצוק דתנן בפ"ח דמס' מכשירין המערה מצונן לחם טמא. וה"ה לאיסור והיתר עכ"ל ומסתמא דוקא לכתחילה (שלא לערות אבל לא שהעליון נאסר בזה) וכן משמע קצת ל' ואסור מדלא נקט טריפה:

דברי המרדכי הובאו להלכה ברמ"א

10. שולחן ערוך יורה דעה הלכות תערובות קה סעיף ג

הגה: ... אסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו חלב או שומן איסור. ובדיעבד אין לחוש (אריך).

הט"ז העמיד בתחתון רותח וכינה חיבור זה נצוק

11. ט"ז יורה דעה סימן קה ס"ק ו

(ו) אסור לערות מכלי כו'. הוא הטעם באו"ה דתתאה גבר ומחברו בניצוק.

הקדירה הרתיחה ג"כ מחמת הזיעה אז נאסר מה שבתוכה ג"כ, וכן מבואר בהתה"ד וכ"כ הלבוש כאן. [ארוך רס"ק נה ובד"ה אך].

מיהו מדברי הרמ"א מבואר דכל שהוא מרוחק כ"כ שאין הי"ס בהזיעה עוד, גם בקדירה רותחת אין לחוש, וכ"כ מבואר בהד"מ, כיון שיש להזיעה מקום להתפשט אין חוששין לו זולת כשהוא בקרוב ביותר וצ"ע [שם ד"ה ועיינתי]. ומ"מ אף הרוצה להחמיר נראה דאין לאסור בזה זולת הקדירה ולא מה שבתוכה.

ובחוו"ד (ביאורים כו) חילק שכאן מדובר שהזיעה עוטפת את הקדירה מכל צדדיה ולכן אוסרת גם אם אינה חמה.

ניצוק בפסח עצמו

במקום צורך התיר המנחת יצחק בנצוק אמילו בפסח עצמו

22. שו"ת מנחת יצחק חלק ה סימן פא

שאלה: אם מותר להשתמש במים חמים הבאים מדוד הנרתח בחום האש, או גז ואלקטרי / וחשמל, בבית שדרים בו גם נכרים או ישראלים אוכלי חמץ בפסח, והמים רותחים שבאותו הדוד, משפיע על ידי הקנים המחוברים בו, לכל הדיירים באותו הבית, ויש לחוש שנאסרו מקום מוצא המים של נכרי או ישראל האוכל חמץ, ואח"כ חוזר ואוסר בדירת ישראל כשר.

(ט"ו) ודאתאן מכ"ז, דלמעשה יש להקל, אבל המדקדקים לא יבשלו בהמים החמים, וגם לצורך תשמישן להדחה, יהיה להם כלי מיוחד, ויניחו להזיל המים החמין קודם לתוך אותו הכלי, ואח"כ יניחו בתוכו הכלים וכיב"ז, כדי שיהי' עכ"פ בכלי שני, ואם משום הנאה, שיש להם מאותן המים, י"ל עפ"י"מ שכתב החק יעקב (סי' תס"ז ס"ק כ"ו) בנדון דשם, דיש צדדים להקל אף באכילה, סמכינן להקל עכ"פ בהנאה, א"כ בנד"ד נמי, דמעיקר הדין יש להקל אף באכילה ושת' מאותן המים החמים כנ"ל. אין להחמיר אף בהנאה, כיון דא"א בענין אחר, ומונע שמחת יום טוב, כדעביד דמי כנ"ל.

הבית מאיר כותב שאמילו אם יש נצוק בעמוד המים אין לו שייכות לכלי העליון

18. שו"ת בית מאיר סימן ס

שם בח"י ס"ק נ"ה. נראה דיש ב' טעמים לאסור וכו' לכתחלה.

נ"ב. עיינתי שם ואין בהם ריח, כי טעם ניצוק הנאמר שם ודאי אין לו שייכות לגבי הכלי. וטעם ההבל הן אמר שם נמי אין בו די לחוש לאסור הכלי.

הטעם שלא נאסר הכלי העליון שאין דין חיבור אלא במה שסופו לירד למטה

19. דרכי תשובה סימן קה ס"ק צז

ועי' בס' מנחת יצחק (מהרב מו"ה יצחק מאהליר מו"ץ מבראד) בהקדמה ובסוף הס' מה שהאריך בענין זה והביא מדברי הרמ"א בס' צ"ה שם והביא מה ששמע מקשים דהא מעשים בכל יום דקילוח מן הקדירה רותחת של חלב הולך לתוך קדירה של בשר רותחת ודיינין כל דייני ישראל וכל בעלי הוראה דסגי בס' רק נגד החלב הנשפך לתוך הקדירה של בשר אבל נגד החלב הנשאר מן הקילוח בהקדירה של חלב לא הוצרכו ס'. ואם נימא ניצוק חיבור יצטרך ס' גם נגד כל החלב שנשאר בהקדירה ועיי"ש במ"ש בזה

והביא מדברי הש"ס בע"ז דף ע"ב ע"ב דלא אמרינן ניצוק חיבור אלא בניצוק שסופו לירד למטה אבל בניצוק שאין סופו לירד למטה לא הוי חיבור עיין שם באריכות.

מקורות ותנאים מתי זיעה שעולה כלפי מעלה יכולה לאסור כלי עליון מדין זיעה

תנאים לזיעה מהדין

בליעה בכלי שני – שו"ע קה, ב,

בליעה כשיש מקום להתפשט – שו"ת ב"ח כד, דין תחיבת כף בקדירה.

יד סולדת בהבל – רמ"א צב, ח.

ספק יד סולדת בעליון (ובזה מיחם חמור מבר מים)

הרמ"א כותב שזיעה אוסרת דווקא כשהיא יד סולדת

20. שולחן ערוך יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן צב סעיף ח

מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר, הזיעה עולה ונבלע בקדירה, ואוסרתה.

הגה: ... מיירי שהוא בקרוב כל כך שהיד סולדת בזיעה במקום שנוגע בקדירה. אבל אם אין היד סולדת בזיעה, הכל שרי. ולכן תולין בשר לייבש על קדירות של חלב, ולא חיישינן לזיעה שעולה (פסקי מהרא"י סימן ק"ג). ... מיהו לכתחלה יש לזוהר בכל זה (ה' גהות ש"ד).

היד יהודה מסביר שלתומת הדשן שאם הקדירה עצמה רותחת יש להחמיר גם בזיעה צוננת, אבל ברמ"א הכל תלוי בזיעה.

21. יד יהודה הפירוש הקצר סימן צב ס"ק עב:

כ"כ שהי"ס בזיעה במקום שנוגע בקדירה. בהתה"ד שלפנינו כתב אם לא שהקדירה מרותחת בפ"ע, וא"כ אינו מותר באין הי"ס בהזיעה זולת אם הקדירה צוננת בפ"ע ואז מותר גם הקדירה. אבל אם הזיעה רותחת אז גם אם הקדירה צוננת בפ"ע אסור, מיהו אינו אסור זולת הקדירה אבל לא מה שבתוכה כמש"ל [קצר ס"ק ס] (כיון שתתאה גבר ונאסר רק הקדירה כדי קליפה. וכן כתב בארוך נה לגבי הכל יד סולדת לכלי צונן שאינו מרתיחו כמצוי במיני בר פלטיק), זולת אם